

čitat' medzi riadkami — *znamo brati med vrsticami* zadoščalo samo: čitat' medzi riadkami.

Teh nekaj nebitvenih, obrobni pripomb prav nič ne zmanjšuje vrednosti slovarja, ki je vključ sorazmerno majhnemu obsegu bogat, saj prinaša najpomembnejše slovaško besedje, obravnavano in predstavljeno z vso vestnostjo in natančnostjo.

Joža Meze
SAZU v Ljubljani

O slovensko-češkem slovarju

Ružena Škerlj: Slovensko-češki slovar. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1976. (VIII) + 461 str.

Glede na posebno tesne zgodovinske in kulturne vezi med Čehi in Slovenci prese- neča ugotovitev, da predstavlja dvojezično slovensko-češko slovarsko tradicijo en sam Zavadilov Slovinškočeský slovník, ki je iz- šel v Pragi brez letnice okrog leta 1900, medtem ko je obratna češko-slovenska pot zgodovinsko pripeta na tri slovarje (Zava- dilov Československi slovar in dva Brad- ačeva Češko-slovenska slovarja, leta 1929 in 1967, ki sta izšla v Ljubljani). Odveč je to- rej naglaševati, kako zelo je bil slovensko- češki slovar potreben v današnjem kultur- nem in gospodarskem zblizevanju med obe- ma narodoma.

Sestavljanje slovarjev je dolgotrajno in težavno delo, zlasti če je naloženo enemu samemu človeku in to v današnjem času, ko je med drugimi strokami dosegla tudi leksikografija novo znanstveno stopnjo. Od avtorja dvojezičnega slovarja se pričakuje, da dobro obvlada sodobno normo dveh je- zikov in pozna stilno vrednost jezikovnih sredstev. Zahtevam današnje leksikografi- je bi bil verjetno kos le kolektiv lingvistič- no usmerjenih strokovnjakov, ki poleg tega dobro poznajo ustroj sodobnega knjiž- nega jezika in sodobno jezikovno proble- matiko dveh dežel. Vse te okoliščine je treba upoštevati, če hočemo objektivno vrednotiti Slovensko-češki slovar avtorice Ružene Škerljeve, ki ji je bilo zaupano tež- ko delo.

1. Slovensko-češki slovar želi verjetno slu- žiti samo slovenskim uporabnikom, ki se učijo češkega jezika, na kar bi opozarjal ne le predgovor, temveč tudi dve dodani poglavji — Vlastní jména (= Lastna ime- na) in kratka informacija o osnovah češke-

ga pravopisa, češke spregatve in sklanjat- ve in ne nazadnje slovar sam, zbrano slo- vensko-češko besedišče. Četudi je slovar slovensko-tujejezični, ko bi se moral preiz- kušati in vrednotiti predvsem slovenski je- zik na češki leksikalni mreži, pa kaže slo- var premaknjeno sliko: slovenščina je ne- kako zapostavljena in nepravilno predstavl- jena. Pri sestavljanju slovensko-tujejezič- nega slovarja je treba izhajati predvsem in edino iz slovenske jezikovne baze, če naj bo slovar adekvatna informacija v slo- venskem jeziku in o slovenskih realijah. Hkrati pa je potrebno prisluhni vsemu ži- vemu in frekventnemu v normi sodobne knjižne slovenščine, če nočemo, da se nam izmuznejo besede, ki so naravnost v sre- dišču naše današnjosti — naj omenimo sa- mo dve — *tozd*, *neurvršenosti*.

Pri prevajanju slovenskega besedišča v če- ščino je treba upoštevati genetično in strukturno blizost med obema jezikoma, vrsto skupnih zgodovinskih okoliščin in končno tudi pomembno dejstvo, da si je slovenščina izposojala besede in nekatere besedotvorne elemente¹ tudi iz češkega je- zika. Pri sestavljanju slovensko-češkega slovarja so potemtakem v ospredju seman- tični in onomatološki problemi, pri iskanju heteronimov je treba paziti na pomenski premik pri genetično blizkih besedah in na mesto teh beseg v stilni razslojenosti so- dobne slovenskega in češkega knjižnega jezika.

2. Pri dvojezičnem slovarju manjšega ali srednjega obsega se je treba preudarno lo- titi izbora besed na ravnini: *tujke (interna- cionalizmi)* — *domače besedišče*. Dvojezič- ni slovar naj bi informiral uporabnika, po kakšni glasoslovni in besedotvorni poti sta sprejemala internacionalizme dva jezikov- na sistema, vsekakor pa naj bi ne spregle- dal domače besede, če je bolj v rabi kot tujka. V slovarju ni slovenskih besed *vele- poslanik*, *veleposlaništvo*, *posvojitve*, *po- svojiti* in je na tem mestu najti samo besede *ambasador*, *ambasada*, *adopcija*, *adop- tirati*, seveda pa ima slovar poleg tujke *adoptirati* še glagola *posinoviti* in *pohčeriti*. Uporabnik lahko sooča pomensko enoum- ne tujke *ilustracija* — *ilustrace*, *ilustrirati* — *ilustrovat*, *iluzija* — *iluze*, *identičen* — *identický*, *ideološki* — *ideologický*, izpu- ščeni pa so internacionalizmi iz grščine, ki jih slovenščina in češčina precej različno sprejemata v jezikovni sistem. Samostalni-

¹ Bohuslav Havránek, Studie o spisovném jezyce, Praha 1963; Vliv nové spisovné češtiny na spisovné jazyky jihoslovanské, s. 322–327.

ki *drama, paradigma, sintagma, tema* se v slovenščini uvrščajo v žensko a-jevsko sklanjatev, medtem ko so v češčini srednjega spola in pri slanjatvi podaljšujejo osnovo, npr. gen. sg.: *dramatu, paradigma, syntagmatu, tématu*. Prav tako ni najti slovensko-čeških različic *integriteta — integrita, solidarnost — solidarita, realnost — realita, popularnost — popularita*. Treba je paziti na pravilno ortografsko podobo internacionalizmov, npr. analiza, muzeum (v slovarju *analyse, museum*); novi češki pravopis² daje vsekakor prednost pisavi *improvizovat, filozofický, univerzita, prezident pred starejšimi oblikami improvizovat, filosofický, universita, president*. Seveda pa je treba tudi tuške prevajati v skladu z normo sodobnega češkega jezika, npr.: etnologija — etnografie, etnološki — etnografski.

3. Nujno pa mora sestavljalec dvojezičnega slovarja upoštevati stilno razplatenost jezikovnega sistema. V Slovensko-češkem slovarju je najti stilnozvrstne kvalifikatorje pri čeških besedah, medtem ko je slovensko besedišče predstavljeno brez stilnih markacij in nepravilno informiran češki uporabnik bo potemtakem lahko rabil kot ekvivalente besede *donebnik in nebotičnik, čitatelj in bralec, duri — vrata, deca — otroci, fajmošter — župnik, čik — ogorek, dopis — pismo, čaša — kozarec, frklja — punca — dekle, časih — včasih itn*. Velika škoda je, ker Slovensko-češki slovar ni sledil Slovarju slovenskega knjižnega jezika, kjer se interpretira slovensko besedišče v luči razvojne dinamike in funkcijske zvrstnosti. O starinskih, redko rabljenih, narečnih, pogovornih in knjižnih besedah se je mogoče informirati tudi v učbenikih (Slovenski knjižni jezik I—IV) Jožeta Toporišiča, če naj navedemo samo množične priročnike.³ Ker avtorica ne omenja nikakršnih opozoril v zvezi z metodologijo dela, moremo sklepati, da ji je služil kot vir Slovenski pravopis 1962, ki prav tako zanemarja stilno razplatenost slovenskega besedišča. Dvojezični slovar je izbor besedja (izbor je končno tudi razlagalni slovar!) in je potemtakem potrebno upoštevati ravnino »center — periferija«. ⁴ Ker je dvojezični slovar prvi informativni priročnik v dvojezični komunikativni situaciji, mora vsebovati središčno, standardno besedišče, o vsem perifernem, arhaičnem in narečnem pa se prevajalci lahko informirajo v razlagalnem slovarju Slovenskega knjižnega jezika in bi besede *donebnik, deležnik* (namesto *udeleženec*, ki ga v slovarju ni!), *intka, ljut* idr. mogli v dvojezičnem slovarju kratkomalo izpustiti.

4. V geslih Slovensko-češkega slovarja so slovenske besede akcentuirane (napake *vsák, gáj, děd* gre pripisati tiskarskemu škratu), besednopravno določene, vsem drugim določilnicam (premik akcenta, gen. sg. idr.), ki bi bile za Čeha potrebne, se slovar izmika. Ponekod se avtorica tudi gramatičnim informacijam ni mogla čisto izogniti in pri geslu *stati* umestno navaja dve pomensko različni obliki v sedanjiku — *stane in stoji*. V zvezi z besednopravno karakteristiko besedja je treba pripomniti, da živijo slovenske besede *poštev, prid, nemar* samo še v frazeologemih, npr. *jemati v poštev, vzeti v poštev, priti v poštev* (od tod univerbizirana oblika *upoštevati!*) in ni pravilno, če leksem *poštev* prevajamo v češčino kot samostalnik moškega spola zřetel (= vidik), temveč je treba poiskati češki ekvivalent frazeološki zvezi, npr. *jemati v poštev — brát v úvahu*. Pri določevanju besednih vrst v dvojezičnem slovarju bi kazalo upoštevati tudi jezikoslovne razprave današnje slovenistike in bi tudi po tej strani imela nekatera gesla drugačno razlago, npr. gesla *mar, kar, le*. Posebno geslo *kar* bi bilo treba bolj podrobno razložiti, vsaj ima ta beseda zelo visoko frekvenco v vsakdanjem bežnem sporazumevanju (*kar — 1. oziralni zaimek, 2. reducirana oblika oziralnega prislova odkar, 3. pogosto nastopa v pomenu kolikor, 4. modalna partikula z velikim številom pomenov*).

Zelo potrebna bi bila pri tako sorodnih jezikih, kot sta češčina in slovenščina, *sintagmatska informacija* pri glagolih, pri nekaterih pridevniki in samostalnikih, ker so prav na tej ravni precejšnje razlike, npr: slov. *ljubezen do česa, ljubezen do domovine* — češ. *láska k čemu, láska k vlasti*; slov. *prositi kaj* — češ. *prosit o něco*. Velikokrat je vezava glagola semantično relevantna, npr.: slov. *Glej to knjigo!* — češ. *Podívej se na tuto knihu!* in *Glej na to knjigo!* (= *Pazi na to knjigo!*) — češ. *Dávej pozor na tuto knihu!* Novi slovensko-tujejezični slovarji bodo morali podrobneje določiti sintaktično valenco besedišča, ki odločilo uravnava zgradbo stavka (teksta).

² Pravila českého pravopisu, Školní vydání, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1975.

³ O zvrstnosti slovenskega jezika se je mogoče informirati tudi v zbornikih predavanj, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture (posebej IX. zvezek, Lj. 1973) in v informativnem zborniku Slovenski jezik, literatura in kultura, Lj. 1974.

⁴ František Daneš, Vztah »centra« a »periferie« jakožto jazykové universále. Jazykovědné aktuality (II—III) 1965. s. 1—6.

5. Ker se ni mogoče v kritični oceni lotiti vseh vprašanj, ki jih odpira Slovensko-češki slovar, je na koncu nujno spregovoriti še o prevodu slovenskih besed v češki jezik. Slovenske poimenovalne enote so ohraplo in netočno prevedene, pogosto z velikim številom čeških ekvivalentov. V mnogih primerih res ustreza slovenskemu izrazu več čeških leksikalnih enot (*prihajati — přicházet, přijíždět, razvoj — rozvoj, vývoj*), vendar pa lahko najdemo številnim slovenskim besedam stilno in vsebinsko podobne heteronime: *kozarec — sklenice, čaša — číše, kupa — pohár, pokal — pohár, kelih — kalich*; kakšno denotacijo imajo te besede v konkretnem besedilu, bo moral uporabnik sam razbrati. Te vrste spodrseljavev je v slovarju kar precej (prim. gesla *sodoben, nujen, pereč in nastanek, začetek, početek*). Mestoma so prevodi napačni (*bajka — bajka; pravilno bajka — báje, mýtus*), nepopolni (*gagati — mlít z posledního, tonout se, dusít se*; torej le sekundarni ekspresivni pomen, izpuščen pa je primarni onomatopoeični ekvivalent *kejhat*) ali pa niso v skladu s sodobno normo (*vozníško dovoljenje — vůdčí list*, kar je že na periferiji rabe, zamolčana pa je danes živa dvobesedna zveza *řidičský průkaz* ali pogovorno *řidičák*). Dvojezični slovar bi moral odpreti pot dvobesednim poimenovalnim zvezam, saj jih je treba enakovredno pojmovati kot enobesedne lekseme (*dnevna soba — obývací pokoj, delovna soba — pracovna, pogovorni jezik — běžně mluvený jazyk*) in bi s tem predstavili slovensko resničnost bolj popolno in v širšem obsegu.

Slovensko-češki slovar bo moral glede na pomanjkanje tovrstnih priročnikov na našem trgu služiti vsem tistim, ki se želijo naučiti češkega jezika, neustrezno pa bo informiral češke interesente, ki jih zanima slovenščina in slovenska problematika.

Albina Lipovec
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Pomembno delo hrvaškega imenoslovja

Leksik prezimena Socialističke Republike Hrvatske. Urednika dr. Valentin Putanec in dr. Petar Šimunović; urednik Danijel Alerić in Dragutin Raguž. Institut za jezik, Zagreb; Nakladni zavod Matice Hrvatske. Za izdajatelja dr. Božidar Finka in Pero Budak. Zagreb 1976, str. XIV + 772.

Šestnajst let po znani Miklošičevi razpravi *Die Bildung der slavischen Personennamen*

(1860) je objavil Tomo Maretić še danes nepogrešljivo delo z naslovom *O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba* (Rad JAZU 81, str. 81—146; 82, str. 69—154), ki je pri naših sosedih še dolga desetletja spodbujalo k razmišljanju o imenih in raziskovanju njihove zgodovine in izvora. Že izbor onomastične bibliografije, ki obsega nad tristo enot (objavljena kot dodatek pričujočemu slovarju na str. 769—772), nam pokaže, da so se z vprašanji antroponomastike ukvarjali pomembni domači in tuji jezikoslovci, zgodovinarji in etnologi, vendar je bilo delo v glavnem razdrobljeno in metodološko neuskklajeno. Bogato hrvaško onomastično gradivo je »uskladščeno« in deloma razloženo v najobsežnejšem slovenskem slovarju *Rječniku hrvatskoga i srpskoga jezika* JAZU, ki je začel izhajati leta 1880 in bo pred svojo stoletnico izhajanja končan s triindvajseto knjigo; najbolj cenjen prispevek hrvaški onomastiki pa je dal v svojih delih avtor etimološkega slovarja Petar Skok, ki se je leta 1954 v okviru Instituta za jezik JAZU zavzel za organizirano zbiranje in raziskovanje onomastičnega gradiva in formiral »delovno enoto za onomastiko«, ki se je pozneje preimenovala v »odbor za onomastiko«, katerega naloga je bila (med drugimi), da pripravi slovar sodobnih priimkov v SRH; podobno nalogo so v okviru medakademijskega odbora za onomastiko sprejele tudi druge republike.

Z delom za slovar so začeli leta 1958 (dve leti po Skokovi smrti), ko je Zavod za statistiko SRH predal odboru za onomastiko v obdelavo gradivo ljudskega štetja iz leta 1948 (popisne liste za blizu milijon gospodinjstev), v katerem je manjkalo samo popis za mesto Crikvenico, zato so ga nadomestili s priimki po štetju iz leta 1930, in priimkovni fond za okraj Buje, ki je bil leta 1948 še v coni A (za to območje je mogoče najti ustrezne podatke v *Cadastre National de l'Istrie*, 1946, po štetju 1945).

Po petnajstih letih je kolektiv notranjih in zunanjih sodelavcev JAZU pripravil slovar za tisk; gre za abecedni seznam vseh (podčrtal F. J.) priimkov na območju SRH, in ob vsakem je dana še informacija o tem, v katerem kraju (po abecedi) in okraju je bil priimek zapišan, koliko je nosilcev priimka v posameznem kraju; v oklepaju je dodano še število gospodinjstev. Če je v oklepaju minus, pomeni, da je priimek »brez gospodinjstva«, se pravi, da je v nekem kraju navzoč samo »časasno«. Škoda, da ni na koncu vsakega stolpca navedeno